Una inflexió en la normalització lingüística de les Illes Balears?

Joan Melià

LES ILLES BALEARS: UN MARC SOCIOLINGÜÍSTIC PECULIAR

Les Illes Balears és un dels territoris en què més coincidència hi ha dels factors que originen situacions de conflicte lingüístic. Molts d'aquests factors són també comuns amb la resta de territoris de llengua catalana; però, per la intensitat amb què es manifesten, el conjunt assoleix unes dimensions úniques. El resultat és una situació complexa i plena de contrasts, que fa molt difícil el manteniment del català en la posició que li correspon com a llengua pròpia.

Tot i que s'han acabat les llargues etapes de persecució explícita del català, encara se'n pateixen conseqüències directes. Per una banda, persisteixen coneixements, valors i comportaments fruit d'aquell període; i, per l'altra, es mantenen vigents regulacions legals i àrees d'exclusió i exempció del català, que només s'expliquen per principis d'ocupació lingüística.

Joan Melià i Garí és professor de la Universitat de les Illes Balears. Ha estat director general de Política Lingüística del Govern Balear entre 1999 i 2003. És autor de *La llengua dels joves* (UIB, 1997) i coautor d'*Alfa. Mètode pràctic d'autocorrecció gramatical assistida* (UIB, 1994), *Una proposta de model de llengua per a l'escola de les Illes Balears* (Govern Balear-Moll, 1999) i *La llengua catalana a Mallorca. Propostes per a l'ús públic* (Consell Insular de Mallorca, 1999).

D'altra banda, a partir dels anys cinquanta la forta expansió de la indústria turística i de les activitats vinculades, ajudada pel marc polític en què es produí, va capgirar en molts d'aspectes la societat illenca. Una conseqüència n'ha estat la duplicació de la població en cinquanta anys (taula 1).

A més, els dos darrers anys la població s'ha incrementat en un 9,9%, és a dir, en més de 82.000 persones; s'ha passat dels 834.255 de l'1 de gener de 2000 als 916.968 de l'1 de gener de 2002.

Aquest increment de població, sobretot en el cas de Mallorca, provoca també una modificació de la distribució de la població sobre l'illa; es buida el centre i es carrega la perifèria (el model de l'ou fregit ha passat al model del *donut*). Hi ha casos espectaculars de pobles costaners com Calvià, que ha passat de 2.219 habitants l'any 1950 a 40.979 l'any 2002. A més, s'ha incrementat la macrocefàlia de Mallorca, amb una capital que l'any 2002 ja representava el 49,1% de la població de l'illa i el 39,1% de tot l'arxipèlag, a la qual s'hauria de sumar la població dels pobles dormitori de la rodalia de Palma.

Aquest creixement es produeix, sobretot, a partir de l'aportació de la immigració que en els darrers anys s'ha incrementat molt (taula 2).

TAULA 1

Població de les Illes Balears

	1950	1960	1970	1981	1991	2001
Mallorca	339.966	362.202	438.656	534.547	568.187	702.122
Menorca	41.512	42.305	48.817	57.243	64.412	75.296
Eivissa	35.312	34.339	42.456	59.933	72.231	94.334
Formentera	2.838	2.886	3.017	4.222	4.316	6.875
Illes Balears	419.628	441.732	532.946	655.945	709.146	878.627
Increment		22.104	91.214	122.999	53.201	169.481
		(5,3%)	(20,6%)	(23,1%)	(8,1%)	(19,3%)

(Font: IBAE, 2003)

TAULA 2

Població no nascuda a les Illes Balears

	1950	*1975*	*1986*	*1996*	*2002*
Altres CCAA	7,9 %	21,7 %	25,2 %	26,2 %	27,0 %
Estranger	1,0 %	3,1 %	3,5 %	6,1 %	10,9 %
TOTAL	8,9 %	24,8 %	28,7 %	32,3 %	37,5 %

(Font: IBAE, 2003)

La major part de la immigració procedeix de l'interior de l'estat, i en línies generals podem dir que és un bloc monolingüe castellanoparlant (taula 3). A causa de la situació sociolingüística i política de les Illes Balears, al principi va significar una forta acceleració del procés de substitució lingüística i, després, s'ha usat com a argument per frenar el procés de normalització lingüística.

TAULA 3

Lloc de naixement de la població de les Illes Balears (2001)

Illes Balears	*Catalunya-València*	*Resta estat espanyol*	*Estranger*
60,0	5,0	22,0	10,9

(Font: IBAE, 2003)

A partir del final dels anys vuitanta, encara que no s'ha frenat l'estatal, adquireix una importància relativa la immigració estrangera, ja sigui la residencial (procedent sobretot de la Unió Europea) o la laboral, amb finalitats de complementar les activitats dels autòctons (de l'Europa de l'Est, africana i sud-americana) o de ser-ne competència (de la Unió Europea) (taula 4).

TAULA 4

Lloc de naixement de la població les Illes Balears d'origen estranger (2001)

Europa	*Àfrica*	*Amèrica del Nord*	*Amèrica Central i del Sud*	*Àsia*	*Oceania*
55,7	14,5	1,1	25,5	3,0	0,1

(Font: IBAE, 2003)

Al començament de l'any 2002 hi havia a les Illes Balears persones de més de 157 estats i de més de 80 llengües materes. Ara bé, aquestes xifres s'han d'analitzar en relació amb la importància real. El gran contingent d'immigrants és castellanoparlant (la major part dels espanyols i els hispanoamericans) o hi esdevé.

A més d'aquests canvis produïts pel turisme en la població estable, cal tenir en compte que els més de 10 milions de turistes anuals, també afecten la situació sociolingüística perquè, a més de l'aportació lingüística que fan amb la seva presència, condicionen el paisatge i el comportament lingüístics de les persones i activitats que en depenen. La concentració dels mesos d'estiu i a la perifèria de les Illes no ha de ser necessàriament negativa, des del punt de vista lingüístic i cultural. D'alguna manera, l'interior (especialment a Mallorca) i l'hivern actuen, usant una imatge de l'ecologia, de zona protegida i de període de regeneració. Per tant, l'increment del turisme a l'interior i la desestacionalització podrien ser negatius per a l'equilibri lingüístic.

Simultàniament a aquests canvis poblacionals, s'ha anat produint tota una sèrie de canvis en el camp comunicatiu que afecten directament la capacitat de supervivència d'una col·lectivitat lingüística autòctona com la de les Illes. Ens referim a l'increment de la facilitat de desplaçaments humans i del contacte amb l'exterior a través dels mitjans de comunicació i les noves tecnologies. D'una banda, això ha tengut efectes positius: per exemple, el contacte dels autòctons amb persones i productes audiovisuals de la resta del territori, que ha ajudat a reduir prejudicis sobre la identitat de la llengua, o la possibilitat de disposar de recursos audiovisuals per a obrir noves vies d'adquisició del català als nouvinguts. Però també té efectes negatius: la població autòctona està exposada moltes més hores a contactes heterolingües –ja sigui al carrer o a través dels mitjans de comunicació– i la població al·lòctona no té tanta necessitat d'entrar en contacte amb persones i productes autòctons i, per tant, pot mantenir-se al marge d'àmbits en què s'exposarien a contactes amb la llengua catalana.

En aquest marc, el reconeixement del català com a llengua pròpia i les mesures de normalització lingüística han topat amb un altre problema. Ens referim als prejudicis al voltant de la unitat i el nom de la llengua. Sens dubte, ha estat un entrebanc que, a pesar d'haver minvat amb el temps, encara avui és un recurs per a la crispació social quan des de determinades opcions polítiques l'utilitzen amb objectius electoralistes.

La fragmentació del territori també és un factor que s'ha de tenir en compte a l'hora d'analitzar la situació sociolingüística de les Balears. Hi ha diferències pel que fa al grau de presència i ús de la llengua catalana degudes, principalment, a causes demogràfiques. La fragmentació condiciona una percepció superior d'identificació amb la l'illa que no amb el conjunt de la comunitat, de tal manera que el sentiment de balearitat és quasi inexistent. Això fa que en actuacions de planificació lingüística s'hagi de tenir en compte aquesta realitat i s'hagi d'assegurar la presència d'aspectes propis i diferencials de cada una de les illes o s'hagin de repetir determinades actuacions. Els efectes de la fragmentació territorial s'han notat també en l'evolució de la llengua en cada un dels territoris i, precisament, aquesta evolució diferent ha permès que les argumentacions a favor de la unitat de la llengua catalana hagin estat més contundents, ja que els pseudoarguments que, des de posicions secessionistes, es retreuen per demostrar que, per exemple, el «mallorquí» no és «català», sovint es desmunten ràpidament en comprovar que no serveixen per a les altres illes.

Tot plegat, per tant, presenta un panorama potser ideal per a la investigació sociolingüística, però carregat de dificultats per a avançar en la normalització lingüística; sobretot quan, des de les institucions, no es considera una prioritat, sinó a tot estirar secundari o, fins i tot, com una molèstia.

LA POLÍTICA LINGÜÍSTICA ENTRE 1978 I 1999

Quan la dictadura arriba a la fi, la situació sociolingüística de les Illes Balears ja és prou complexa i els canvis que s'han produït a partir dels anys seixanta (indústria turística, escolarització generalitzada, irrupció dels mitjans de comunicació, etc.) han accelerat el procés de substitució lingüística.

Al costat d'aquests canvis negatius en la situació sociolingüística, comença a manifestar-se públicament un moviment de reivindicació lingüística que aconsegueix impregnar la resistència antifranquista. En aquest entorn apareixen moltes reivindicacions lingüístiques de caire polític i un sector reduït de la població s'inicia en l'alfabetització elemental en català.

L'estat de la llengua, en els inicis del període democràtic, exigia actuacions decidides pera invertir el procés de substitució que s'accelerava de manera preocupant. Amb retard en relació amb les altres comunitats de característiques semblants, l'any 1983, mitjançant l'Estatut d'Autonomia, la llengua catalana rebia, com a llengua pròpia de les Balears, el reconeixement de llengua oficial, la qual cosa va tenir continuïtat amb l'aprovació de la Llei de Normalització Lingüística (1986). D'aquesta manera se superava, en part, el llarg període en què el català havia estat

marginat dels usos oficials i de la majoria dels àmbits d'ús formal.

Aquest reconeixement havia de servir per a iniciar la recuperació de l'ús social del català; però, després de dues dècades, si bé és present en àmbits on abans estava prohibit, continua patint una situació marginal en altres, la qual cosa en posa en perill la continuïtat.

Encara que hi ha algunes diferències segons la zona i els àmbits de referència, la marginació social de la llengua catalana es pot constatar de tots els punts de vista; ho és quantitativament (presència en els mitjans de comunicació, en les relacions comercials, en la publicitat, en l'administració, en el món judicial, etc.) i ho és des d'una observació qualitativa (comportament lingüístic dels estrangers, grau de bilingüització real dels catalanoparlants i dels castellanoparlants, llengua de convergència en els contactes heterolingües o d'interpel·lació a desconeguts, etc.).

Les forces polítiques que, fins a 1999, van governar a les Illes Balears les principals institucions van mantenir, en general, una actitud poc clara amb relació al procés de normalització lingüística. S'adoptaren poques mesures favorables i, sovint, en lloc de procurar dissipar prejudicis a l'entorn del tema lingüístic, s'alimentaren per satisfer determinats sectors del seu electorat.

Així i tot, hi ha una sèrie de fets ocorreguts durant aquest període que s'han de valorar positivament. En primer lloc, l'aprovació de documents destinats a construir el marc legislatiu sobre les llengües (la LNL de 1986, el decret 100/90, que regula l'ús del català en l'administració de la CAIB, i l'ordre sobre els usos de la llengua catalana com a llengua vehicular en l'ensenyament obligatori). Aquests documents, moltes de vegades construïts sobre els homònims de Catalunya, són acceptables, sobretot tenint en compte les forces polítiques que els redactaren; però, després d'aprovats, no s'aplicaven. En relació amb la qüestió de la identitat lingüística, ha estat molt positiu que l'Estatut usi «llengua catalana» a l'hora de referir-se a la llengua de les Illes Balears.

En aquest període s'han de destacar algunes institucions que, transitòriament o durant tot el temps, han estat més favorables a la normalització lingüística; diversos ajuntaments de Mallorca i Menorca i, en la primera etapa, els governs de l'ajuntament de Palma i del Consell de Menorca i, en la darrera legislatura, el Consell de Mallorca.

La pressió de la societat civil, durant aquests anys, va ser decisiva en l'avanç de la normalització lingüística, com també la influència dels progressos produïts en altres comunitats autònomes de llengua no castellana, principalment a Catalunya.

L'avanç del català en el camp de l'ensenyament, per exemple, s'explica per la implicació de sectors de docents, de pares i d'alumnes, de vegades amb l'oposició de les institucions que haurien d'haver impulsat aquest procés.

El paper de la Universitat de les Illes Balears va ser fonamental, tant en el sentit d'actuar decididament en el reconeixement de la identitat i el nom de la llengua, com en el de prestigiar-ne l'ús en els àmbits formals.

Un altre dels factors més importants d'aquesta etapa, davant l'absència d'uns mitjans propis, va ser la recepció de les ràdios i televisions institucionals de Catalunya, gràcies, un altre cop, a la iniciativa

de la societat civil a través d'Obra Cultural Balear.

La incorporació del català en l'ús administratiu públic va ser irregular i, a pesar de l'aprovació de textos legals a favor, mai no va respondre a una planificació global, sinó que depenia de la voluntat dels responsables de les diverses àrees de gestió.

1999-2003. L'IMPULS INSTITUCIONAL

Amb l'accés al govern de l'anomenat Pacte de Progrés, s'obria un període que permetia confiar en una major intervenció institucional a favor del català. La qüestió de la normalització lingüística apareixia com un dels temes prioritaris del Govern de les Illes Balears i dels governs dels tres consells insulars.

L'assumpció del compromís institucional

Per primera vegada, el govern autonòmic assumia el compromís d'encapçalar el procés de normalització lingüística, per imperatiu del marc legal i com a principi que compartien els partits que formaven el Pacte de Progrés. Aquesta assumpció es feia explícita amb la creació de la Direcció General de Política Lingüística (DGPL) i amb les declaracions dels més importants alts càrrecs.

Les línies d'actuació que va suposar aquest compromís institucional van ser la construcció d'una infraestructura tècnica capaç de donar resposta a les necessitats de planificació i intervenció, la coherència de les actuacions lingüístiques institucionals, l'adequació del funcionariat a aquests objectius, la dotació de recursos tecnològics per facilitar l'ús del català en les actuacions de l'Administració, etc. En aquest sentit es va activar la Comissió Interdepartamental de Política Lingüística, encarregada de coordinar els usos lingüístics del Govern, es van incrementar la coordinació de les actuacions a favor de la normalització lingüística entre les diverses institucions i els requisits de coneixements de català per accedir a la funció pública, s'amplià l'oferta de formació lingüística dels funcionaris i s'adquiriren eines informàtiques de suport lingüístic, es va fer un seguiment de l'ús lingüístic institucional, etc. Tot junt va donar com a resultat una major coherència en l'ús del català per part dels alts càrrecs, un major coneixement de català entre els funcionaris, i, en conseqüència, un major ús del català en el Govern.

El compromís del Govern també es va fer evident amb l'elaboració d'un Pla de mesures urgents per a la normalització de la llengua catalana a les Illes Balears (2001), l'increment del pressupost destinat a la DGPL (dels pocs més de 300 milions de pessetes de l'any 1999 es va passar als més de 700 de 2003) i, ja a la fi de legislatura, amb la redacció parcial d'un Pla general de normalització lingüística.

Així mateix, es va incrementar notablement la coordinació en matèria lingüística amb les institucions de Catalunya i d'Andorra (convenis de col·laboració, publicacions, coorganització d'activitats, projecció exterior conjunta, etc.).

Per una altra banda, també es van adoptar mesures per a impulsar el creixement de l'ús social del català, tant des del punt de vista legal com de la dinamització

i promoció, amb la finalitat que utilitzar el català es convertís en una opció estratègicament rendible per als ciutadans. En aquest sentit es publicaren nombroses convocatòries d'ajuts per al foment de la llengua catalana (premsa, retolació, activitats d'extensió de l'ús social...).

Implicació social

Un altre dels objectius del Govern va ser estendre la implicació en la normalització lingüística a la societat, com un dels factors imprescindibles. Sens dubte, la participació ciutadana assegura la consolidació de la planificació lingüística i n'incrementa l'efectivitat. Des d'aquesta perspectiva es va vehicular un discurs que parlava d'un doble compromís: el de la població autòctona de continuar l'esforç d'acollida de la nova població i el d'aquest col·lectiu d'aproximar-se i adaptar-se a la cultura pròpia de les Balears. En la mateixa línia es remarcava que la cohesió social i el futur de la nostra identitat no són únicament responsabilitat dels poders públics, sinó també dels mitjans de comunicació, dels educadors, de les empreses i professionals, de les associacions cíviques i de cadascun dels ciutadans. Així, a més de fer arribar a la població les accions i els objectius de la política lingüística mitjançant publicacions, campanyes de publicitat i els mitjans de comunicació, s'obrien nombroses vies de participació: la posada en funcionament del Consell Social de la Llengua Catalana, més d'un centenar de convenis i acords de col·laboració amb empreses, sindicats, col·legis professionals, organitzacions culturals, juvenils i esportives, mitjans de comunicació o amb col·lectius vinculats a l'acollida lingüística, les col·laboracions individuals de persones relacionades amb àrees diverses de la societat, el foment del voluntariat lingüístic, etc.

Nous components en el discurs institucional

Amb el trasbals produït en la composició demogràfica de les Balears va ser necessari que des de la DGPL s'incorporassin nous continguts al discurs de la normalització lingüística. Uns continguts que, en general, comencen a ser incorporats a discursos d'altres sectors. En destacarem tres:

a) La conveniència d'implicació activa –amb graus i ritmes adaptats a les possibilitats i capacitats de cadascú– en el procés de normalització lingüística de les persones nascudes fora de la nostra àrea lingüística. Per a assolir aquest objectiu, és imprescindible la participació de tota la població, amb independència del seu origen territorial i lingüístic (hi ha testimonis reiterats d'immigrants de procedència diversa que manifestaren que per primer cop les institucions valoraven la seva voluntat d'integració i es fomentava aquesta actitud).

b) L'enfocament intercultural com a resposta al fort increment de la diversitat cultural, lingüística i d'origen de la població resident a les Illes Balears. En aquest sentit, es va presentar com un objectiu que supera la normalització d'una llengua i esdevé un dels principals recursos per a avançar cap a la construcció d'una societat cohesionada.

c) La necessitat d'una planificació lingüística que reguli l'ús i les funcions de les diverses llengües presents a les Illes Balears d'acord amb el grau d'historicitat i propie-

tat de cada una d'elles. El català, com a llengua pròpia, ha de tenir un tractament prioritari diferenciat de les altres, oficials o no. Aquesta diferenciació suposa assegurar-ne la presència en tots els àmbits, la posició prioritària i, en determinats àmbits, l'exclusivitat.

Àrees principals d'actuació

Expansió dels coneixements de llengua catalana

En un procés de normalització lingüística que involucra persones de procedència idiomàtica diversa és necessari incidir sobre els mecanismes que faciliten l'adquisició del català perquè arribi a ser compartit per tota la població.

En aquesta àrea, el sistema escolar és una peça essencial. A part de generalitzar l'obligació que tots els centres utilitzin, com a mínim en la meitat de les matèries, el català com a llengua vehicular (norma que es compleix regularment en tots els cursos d'educació infantil i de primària i, amb menys regularitat, en l'educació secundària) i la necessitat d'acreditar coneixements de llengua catalana per part de tot el professorat, s'ha fet un esforç considerable de recursos humans i materials per donar resposta a l'acollida lingüística dels escolars d'origen no catalanoparlant, siguin o no d'incorporació recent a les Illes Balears. En aquest sentit s'ha de destacar el creixement dels centres que apliquen el mètode d'immersió lingüística (taula 5) o la implantació dels tallers de llengua i de diversos plans d'acollida als centres escolars.

TAULA 5

Centres que apliquen el mètode de la immersió lingüística

Curs	*98-99*	*99-00*	*00-01*	*01-02*	*02-03*
Centres	42	53	73	96	115
Membres de l'equip de suport	9	11	16	20	21

(Font: Servei de Català de la Conselleria d'Educació i Cultura)

Les etapes d'exclusió del català de l'ensenyament i la immigració fan necessària l'oferta de recursos per a l'aprenentatge del català fora de l'educació regular. Per això, s'han mantengut i potenciat línies de formació destinades al personal de les administracions públiques i s'ha promogut la complementació i ampliació de les ofertes fetes des de diverses entitats, ajuntaments, consells insulars i Govern, i les ofertes per a col·lectius específics (estrangers, membres de col·legis professionals i de sindicats, professionals destinats a la comunicació amb el públic, pares i mares d'alumnes, etc.). En aquesta mateixa línia es va actuar per millorar els comportaments lingüístics dels catalanoparlants en les comunicacions amb persones d'altres llengües.

Per a treure el màxim rendiment a la formació, es promogué la difusió dels materials didàctics i el suport a l'elaboració de materials específics per a l'aprenentatge

del català a les Balears. Amb aquesta intenció, es fomentà l'aparició de materials, en suports diversos, adequats a la tipologia dels aprenents i amb la finalitat de diversificar les vies d'accés a l'aprenentatge de la llengua, la combinació d'ofertes de classes presencials amb altres sistemes com l'autoaprenentatge mitjançant centres especials o recursos (audiovisuals, informàtics, etc.) utilitzables de forma individualitzada.

Amb l'objectiu de fer que la presència del català en els àmbits de la ciència, el dret, la tecnologia, etc., reforçàs el procés de normalització lingüística, es va participar, en col·laboració amb la Universitat de les Illes Balears i els altres centres especialitzats d'àmbit català, en l'impuls a la recerca i la difusió terminològiques.

Difusió de coneixements sobre la llengua catalana

Amb la voluntat de reduir els problemes generats per la deficient informació dels ciutadans de les Balears sobre qüestions relatives al català, es realitzaren diverses actuacions. Per una banda es va promoure l'aparició de materials que transmetessin aquests continguts (edició de materials divulgatius –opuscles, tríptics, CD-ROM, vídeos, etc.–, producció d'espais per a la televisió o la ràdio, suport a l'organització de conferències, congressos, jornades i exposicions, etc.) i es difongueren situacions reals que ajuden a fer retrocedir alguns dels prejudicis lingüístics entorn de la normalització, les varietats formals, la unitat i el nom de la llengua, que encara perviuen i que frenen el procés de normalització lingüística.

A més de difondre el coneixement sobre la realitat lingüística a la nostra comunitat, també s'iniciaren actuacions per donar-la a conèixer a l'exterior. El coneixement de la realitat lingüística i cultural de les Balears a l'exterior és un requisit per a assolir la plena normalitat del català, perquè en facilita el reconeixement per part de les institucions estatals i europees i estimula i reforça la fidelitat lingüística dels parlants. Amb aquesta finalitat es va començar a aprofitar la presència de la població turística, la participació en fòrums i en fires lingüístiques internacionals, etc. Bona part d'aquestes actuacions es feren en col·laboració amb la Generalitat de Catalunya. Un resultat destacat d'aquesta col·laboració és la creació de l'Institut Ramon Llull.

Increment de la presència del català en el paisatge lingüístic

En el procés de recuperació de l'ús social del català, els mitjans de comunicació de masses esdevenen clarament determinants, perquè aporten material lingüístic a l'entorn i esdevenen model de llengua i d'hàbits per als ciutadans. També, en un context com el balear, poden col·laborar a impulsar les relacions d'interculturalitat; tant els mitjans d'abast general com els dedicats a col·lectius culturals específics. La difusió d'exemples positius d'adopció del català en l'ús personal, familiar, professional o empresarial pot ser-ne un dels objectius. En aquest camp, tot i que el govern del Pacte de Progrés va ser incapaç de dotar-se d'uns mitjans de comunicació institucionals (exceptuant dues ràdios semiinstitucionals, una promoguda pel Consell de Mallorca, Ona Mallorca, i l'altra per la DGPL, Somràdio), va aconseguir, amb mesures de suport, incrementar la producció en llengua catalana a través de

nous mitjans o amb la reconversió, parcial o total, d'alguns dels existents.

També amb aquesta finalitat de construir un paisatge lingüístic integrador es va fomentar, mitjançant ajudes directes, normativa i suports indirectes, l'ús del català en la retolació exterior i interior d'establiments comercials i serveis públics, en l'administració privada, en l'atenció al públic, l'etiquetatge de productes, etc.

Una altra manera de reforçar el prestigi d'una llengua, és percebre que, fora de l'àrea de les institucions públiques, és utilitzada per les grans empreses, entitats financeres, etc., per la qual cosa es van iniciar actuacions amb aquesta finalitat.

La presència del català en l'àmbit de les noves tecnologies, a part de ser important pels efectes que té en la difusió de la terminologia que s'hi associa i per assegurar el dret de poder treballar-hi en llengua catalana, és prioritària perquè, una presència alta en Internet o que les obres emblemàtiques de la nostra cultura siguin accessibles a través de les noves tecnologies, és un ajut important a la difusió social del prestigi de la nostra llengua i de la seva consideració com a llengua de futur.

Les activitats de lleure poden ser essencials en el procés d'integració de la població nascuda fora de les Balears i de consolidació de l'ús entre els autòctons. Durant els quatre anys de la darrera legislatura es van iniciar actuacions en aquest camp, les quals, però, no arribaren a adquirir les dimensions necessàries. En l'àrea dels esports es va intervenir només de manera superficial, tot i la incidència que aquesta activitat té sobre el comportament lingüístic, principalment dels infants que els practiquen. En la mateixa àrea s'han de situar les activitats dels moviments i col·lectius d'esplai, les activitats de lleure (colònies, intercanvis, excursions, trobades, espectacles, etc.), que també són àmbits en què es poden promoure adequadament les relacions interculturals i assegurar-hi, al català, la presència que li correspon com a llengua pròpia.

També es feren moltes actuacions, encara que relativament poc transcendents, per incrementar la presència del català en el cinema, el vídeo, els jocs de taula, les activitats esportives i culturals, el llibre, els còmics, la música, etc., en el doble sentit de combinar producció pròpia amb l'adaptació de produccions foranes. Moltes d'aquestes actuacions es van fer en col·laboració amb la Generalitat de Catalunya.

El reflex de les actuacions: incipient recuperació sectorial

Encara que no en tots els casos hi ha dades objectives sobre el procés de normalització lingüística, a grans trets es pot afirmar que totes les actuacions de planificació lingüística hi tenen un reflex.

Les dades de què disposam sobre l'evolució dels coneixements de català són contradictòries. Així i tot, sempre evidencien un creixement continuat de les capacitats de lectura i d'escriptura –la influència de l'escola és evident–, un manteniment alt de la capacitat de comprensió oral, a pesar del gran creixement de població causat per la immigració i, precisament per aquesta causa, un estancament, i fins i tot en alguns casos una baixada, de la capacitat d'expressió oral (taula 7).

TAULA 7

Evolució dels coneixements de llengua catalana (1986-2002)[1]

Habilitats	*1986*	*1991*	*2001*	*2002*
Comprensió oral	90,1	90,0	89,5	92,9
Expressió oral	70,8	67,7	63,3	76,7
Comprensió lectora	43,0	55,8	62,7	—
Expressió escrita	16,6	26,3	39,0	51,3

A més dels valors relatius, convé tenir en compte la variació que suposa en nombres absoluts. Per a fer-se'n una idea basta considerar que la població de les Illes Balears l'any 1986 era de 679.965 habitants i la de 2002 de 916.968.

Amb relació als usos, les dades encara són més incertes. Les més recents de què disposam són d'una enquesta del juny de 2002 encarregada pel Govern entre la població amb dret a vot, per tant major de 18 anys (taula 8).

TAULA 8

Els qui saben parlar català i castellà (2002)

Parlen més català o les dues igual	*Total*	*Nascuts IB*	*Nascuts fora IB*
A casa	64,7	77,6	24,5
Amb els pares	62,7	75,8	21,6
Amb la parella	59,3	71,5	26,1
Amb els fills	70,8	82,9	35,4
Amb els amics	73,8	83,8	43,1
A la feina	70,2	80,4	40,1
Als locals públics	74,4	84,3	43,0

(Font: Melià, 2002)

En aquesta taula hem ajuntat les respostes dels qui deien que parlaven més en català o tant en castellà com en català perquè, en una situació sociolingüística com la de les Illes Balears, pensam que és més significativa la suma d'aquests dos valors.

Altres dades reflecteixen valors reals; com per exemple l'ús del català en els exàmens de selectivitat, que durant la legislatura anterior va experimentar una forta expansió (taula 9).

TAULA 9

Ús del català a selectivitat. Valors relatius del nombre d'exàmens contestats en català

1992	1994	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
26,9	32,2	39,3	40,7	41,7	43,7	50,7	60,1	63,1

(Font: Servei Lingüístic de la UIB)

En aquest aspecte convé destacar que hi ha diferències importants entre les diverses Illes i entre Palma i la resta de Mallorca. En la taula 10 podem comprovar els valors per zones en les proves del 1992 i del 2003.

Un indicador del procés de normalització lingüística seguit és també l'evolució del nombre de certificats expedits per la Junta Avaluadora de Català (taula 11).

TAULA 10

Ús del català a selectivitat. Valors relatius del nombre d'exàmens contestats en català

Proves de juny	*Total*	*Mallorca*					Menorca	Eivissa-Formentera
		Total	Palma		Pobles			
			Públics	Privats	Públics	Privats		
1992	26,9	27,4	25,1	11,8	60,7	17,2	39,4	9,3
2003	63,1	62,1	54,1	45,4	86,2	76,7	86,5	51,6

(Font: Servei Lingüístic de la UIB)

TAULA 11

Certificats emesos per la Junta Avaluadora de Català

1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
562	568	489	613	1.625	2.265	2.890	2.970	3.284	3.736	3.602

(Font: Junta Avaluadora de Català)

Sense tenir dades per a poder comparar, arran de les convocatòries d'ajuts i de la nova llei de comerç, durant aquests darrers anys s'ha produït un increment de la presència del català en la retolació comercial, sobretot destacable en una sèrie de mercats emblemàtics de Palma i en grans superfícies. També ha augmentat el nom-

bre de productors de les Illes Balears que etiqueten els seus productes en català. Pel que fa al cinema, l'ampliació del suport a la projecció de pel·lícules en català ha fet que el nombre d'espectadors hagi passat d'uns quinze mil anuals a més de cent mil.

També s'ha de destacar que durant aquest període pràcticament tota la publicitat del Govern a la premsa de les Illes va aparèixer en català; encara que, de vegades, quan els organismes del Govern només eren col·laboradores de l'activitat anunciada la publicitat no era en català. Les intervencions públiques dels alts càrrecs es feien en català majoritàriament.

Pel que fa al camp del teatre, el català hi té una presència considerable. L'any 2000 el nombre d'estrenes en català representava el 83,2 % enfront del 62,9 % de quatre anys abans. En canvi, pel que fa a l'audiència televisiva a les hores de màxima recepció (nit), el català té un nivell molt baix (taula 12); sens dubte, l'aportació d'una televisió institucional de les Illes Balears milloraria sensiblement aquesta distribució.

TAULA 12

Audiència de les cadenes de televisió. Hores de màxima audiència. Dades de l'EGM (febrer-novembre 2002)

TVE1	Antena3	TL5	TVE2	C9	TV3	CANAL +	C33	TV locals
44,1	35,1	32,3	13,8	9,4	7,8	6,7	2,6	2,5

(Font: Riera, 2003)

Pel que fa a l'edició, s'ha de destacar que la majoria de llibres publicats són en català. L'any 2002 se'n publicaren 1.189, dels quals 741 van ser en català, 253 en castellà, 131 en català i castellà i 16 en anglès (Riera, 2003).

Les dades fan referència només a una part reduïda dels àmbits lingüístics en què, en una situació de normalitat, hi hauria d'haver la presència generalitzada del català. Sens dubte, es veu una resposta positiva en els punts en què les institucions han actuat, però queden moltes àrees en què el català pateix una situació que posa en perill la seva pervivència com a llengua pròpia (ús entre els joves i en comunicacions amb desconeguts; presència en el món laboral, el comerç, els mitjans de comunicació, la indústria turística, els àmbits de la Justícia, la sanitat, les forces de seguretat, etc.). Així i tot, durant l'etapa 1999-2003, la resposta a bona part de les mesures proposades des de la DGPL va ser positiva. certament, s'encetaren molts de fronts de normalització, tot i així insuficients, i sense els recursos humans i materials que serien necessaris per a donar una resposta adequada a la situació tan complexa i difícil de les Illes Balears.

2003, UNA NOVA ETAPA: L'INICI D'UN RETROCÉS?

Pràcticament durant tota la legislatura les actuacions de política lingüística promo-

gudes des de les institucions van gaudir d'un ampli consens, més general del que en principi es podia esperar, no sols de la societat sinó també de les forces polítiques. Amb freqüència s'estabLiren marcs de col·laboració entre el govern, els consells insulars i la gran majoria d'ajuntaments, encara que fossin governats pel PP, l'opció política que en el Parlament estava a l'oposició. Aquest clima de consens també es va establir amb relació a les empreses, les organitzacions socials més representatives, els representants dels col·lectius immigrants, etc.

Però, poc abans de les eleccions, en el període de precampanya, el candidat a la presidència pel PP, en el seu retorn a les Illes Balears, va encapçalar l'estratègia d'introduir crispació en el debat polític i, amb aquesta finalitat, va utilitzar, entre d'altres, la qüestió lingüística. Els dos temes bàsics amb els quals argumentava el discurs, a partir de la deformació interessada de la realitat, eren la defensa de les modalitats insulars, que, a parer seu, el Pacte de Progrés posava en perill, i la promoció del bilingüisme per combatre la persecució lingüística que, segons ell, el Govern practicava en contra dels qui no sabien català. Simultàniament, també reberen suports econòmics importants altres opcions polítiques més radicals creades per fomentar la tensió al voltant de la unitat de la llengua i del procés de normalització.

En els primers mesos de govern, el PP ha continuat amb aquest discurs i ha iniciat l'aprovació de determinades mesures per anul·lar decisions preses durant la legislatura anterior sobre la qüestió lingüística (reducció del nivell de català exigit per a entrar a la funció pública, la promoció del bilingüisme «perfecte» a les àrees on el català tenia una presència prioritària –en canvi, no anuncien mesures per a assolir aquest bilingüisme on el català no té presència o és únicament testimonial–, la reducció de la capacitat de gestió de la DGPL, etc.).

A part de l'abast de les mesures per a restringir la presència de la llengua catalana, és important destacar els efectes negatius que el discurs del Govern pot tenir sobre una societat poc cohesionada i plena de contradiccions al voltant de la qüestió lingüística. Un discurs que a grans trets podríem resumir en els següent punts: la normalització posa en perill la pervivència de les modalitats lingüístiques pròpies, el català ha estat excessivament promocionat i s'ha perjudicat les persones castellanoparlants, el castellà no s'ensenya prou als centres escolars, l'escola no ha de servir per a compensar els dèficits que té el català en l'entorn social, el castellà és la llengua de tots, en res no es pot fer ús exclusiu del català, etc.

En aquest context també és necessari esmentar que determinats líders polítics que formaven part del Pacte de Progrés s'han deixat arrossegar pel discurs del PP i s'excusen de la derrota atribuint-la en part a una excessiva voluntat de normalització, oblidant d'on sorgeix la voluntat d'irritar sobre aquest tema i oblidant que, en les diverses enquestes de valoració del govern, l'àrea de normalització lingüística sempre va ser una de les més ben valorades.

En aquests moments, la dinàmica social encara s'aprofita d'algunes inèrcies a favor del català que s'havien creat en el període anterior (interès per aprendre català entre sectors dels nouvinguts, recursos per a accedir a aquest aprenentatge, convocatòries d'ajuts a la normalització

lingüística i convenis de col·laboració encara vigents, etc.), però si no es continua promovent de manera decidida la normalització lingüística, aquesta inèrcia s'aturarà aviat. Els avanços socials fets fins ara no són prou sòlids per a progressar en un entorn social com els de les Balears sense una atenció i un suport coherent i constant de les institucions. Per tant, el futur del català a les Illes, si no s'esmena el camí que s'ha pres després de les eleccions, es pot veure seriosament compromès. ❐

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Full informatiu de la Direcció General de Política Lingüística. Palma, Conselleria d'Educació i Cultura (núm. 1, gener 2002 – núm. 8, març-abril 2003). També es pot consultat a: <http://dgpoling.caib.es/user/menuweb/actuacions/full/menufullinformatiu.htm>.

IBAE (1989): *La llengua de les Illes Balears*. Palma; Institut Balear d'Estadística. Govern Balear.

— (1993): *Taules sobre el coneixement de la llengua de la CAIB*. Palma; Institut Balear d'Estadística. Govern Balear.

— (2003): <http://www.caib.es/ibae/ibae.htm>.

MELIÀ, Joan (1999): «La situació lingüística a les Illes Balears: estat crític» en M. A. Pradilla (ed.): *La llengua catalana al tombant del mil·leni*. Barcelona; Empúries.

— (2002): «La situació lingüística a les Illes Balears. Comentaris al voltant d'una enquesta». *Llengua i ús*, 25 (Tercer quadrimestre)

Memòria DGPL (2001): *Memòria de la Direcció General de Política Lingüística, 2000*. Palma; Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears. També: <http://dgpoling.caib.es/user/menuweb/actuacions/dgpl2000/memo2000.htm>.

— (2002): *Memòria de la Direcció General de Política Lingüística, 2001*. Palma; Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears. També: <http://dgpoling.caib.es/user/menuweb/actuacions/dgpl2001/inici.htm>.

— (2003): *Memòria de la Direcció General de Política Lingüística, 2002*. Palma; Conselleria d'Educació i Cultura. Govern de les Illes Balears. També a: <http://dgpoling.caib.es/user/menuweb/actuacions/dgpl2002/portada03.htm>.

Riera Font, Antoni (dir.) (2003): *Informe econòmic i social de les Illes Balears*. Palma, Sa Nostra Caixa de Balears.

1. Els valors del 1986 procedeixen del Padró Municipal d'Habitants (IBAE, 1989), abraça la població de 6 i més anys i la pregunta es referia al grau de coneixença de la «llengua pròpia de les Illes Balears». Les dades del 1991 procedeixen del Cens de Població (IBAE, 1993), inclouen la població de 6 i més anys i la pregunta es referia a «la llengua catalana». Les dades del 2001 són encara provisionals i procedeixen del Cens de Població, que inclou la població de 6 i més anys i la pregunta es refereix a «la llengua catalana (varietats balears o altres)»; les dades d'aquest cens observades amb deteniment presenten grans contradiccions que fan que n'hàgim de posar en entredit la fiabilitat. Les dades del 2002 corresponen a una enquesta del mes de juny encarregada pel Govern, que inclou la població amb dret a vot i fa referència a la «llengua catalana» (Melià, 2002).